

УДК 355.233:378.035:172.15(474)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>

Тамара ШАРАВАВА,

orcid.org/0000-0002-6370-6663

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету
(Полтава, Україна) *tamara.sharavara@pdau.edu.ua*

ПОЧАТКОВА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ТА ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

У статті розглянуто особливості організації початкової військової підготовки та національно-патріотичного виховання молоді в Литовській, Латвійській, Естонській республіках. Особлива увага приділена реформам початкової військової підготовки молоді за останні роки та укладеному між цими країнами договору про співпрацю з Польщею і Великою Британією. На основі проведеного дослідження встановлено, що об'єднання зусиль між трьома державами було спричинене подіями в Україні, а також стало можливим завдяки спільним історичним традиціям молодіжного вишколу, який існував на їхніх теренах ще на початку ХХ століття. Проаналізовано інтерв'ю високопосадовців Литви та їхнє бачення реформ початкової військової підготовки молоді. З'ясовано, що вишколу і національно-патріотичному вихованню молоді надається ключове значення. Країни Балтії ці питання вирішують шляхом підтримки молодіжних парамілітарних організацій, вбудованих у структуру вищих ланок, які відповідають за оборону країн, а також підтримуючи волонтерські і громадські ініціативи. Зокрема, охоплено увагою діяльність таких парамілітарних організацій: «Стрілецька спілка Литви», «Молоді стрільці» і діяльність кадетського ліцею імені генерала П. Плехавічуса (Литва); «Захисники Землі», «Молоді захисники» (Латвія); «Кайтселійт», «Молоді орли», «Дочки Батьківщини» (Естонія). Проаналізовано спільну для трьох країн програму вишколу молоді на найближчі роки, з акцентом на розвиток навичок поводження з дронами та поглиблення основ національно-патріотичного виховання, що є складовою системи «тотальної оборони». Проведено паралелі з українськими пластунами та учасниками гри «Джура» і висловлено рекомендації для поліпшення розв'язання аналогічних питань в Україні.

Ключові слова: Україна, Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Естонська Республіка, парамілітарні організації, початкова військова підготовка, національно-патріотичне (громадянське) виховання молоді, «тотальна оборона».

Tamara SHARAVARA,

orcid.org/0000-0002-6370-6663

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Political Science, History and Philosophy
Poltava State Agrarian University
(Poltava, Ukraine) *tamara.sharavara@pdau.edu.ua*

INITIAL MILITARY TRAINING AND PECULIARITIES OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN THE BALTIC STATES

The article examines the peculiarities of organizing initial military training and national-patriotic education of youth in the Lithuanian, Latvian, and Estonian republics. Special attention is given to recent reforms in initial military training and the trilateral cooperation agreement concluded between these countries and Poland and the United Kingdom. Based on the conducted research, it is established that the unification of efforts among the three states was prompted by events in Ukraine and made possible due to their shared historical traditions of youth military training, which existed in their territories as early as the beginning of the 20th century. The study analyzes interviews with high-ranking Lithuanian officials and their views on the reform of initial military training. It is revealed that youth training and national-patriotic education are considered of key importance. The Baltic states address these issues by supporting youth paramilitary organizations integrated into the upper defense structures of the states, as well as through encouragement of volunteer and civic initiatives. In particular, the activities of the following paramilitary organizations are highlighted: the Lithuanian Riflemen's Union, Young Riflemen, and the General P. Plechavičius Cadet Lyceum (Lithuania); the National Guard and Young Guards (Latvia); the Kaitseliit, Young Eagles, and Home Daughters (Estonia). The joint youth training program for the coming years is analyzed, with a focus on developing drone-handling skills and deepening the foundations of national-patriotic education as part of the "total defense" system. Parallels are drawn with Ukrainian Plast members and participants of the "Dzura" (Dzhura) game, and recommendations are provided for improving the approach to similar issues in Ukraine.

Key words: Ukraine, Republic of Lithuania, Republic of Latvia, Republic of Estonia, paramilitary organizations, initial military training, national-patriotic (civic) education of youth, "total defense".

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну для різних категорій населення невідворотним став захист Батьківщини. Керівництво держави цілком усвідомлює, що такий захист вже ніколи не буде перманентним питанням і до нього потрібно заздалегідь готувати різні вікові категорії української молоді. За цих обставин важливим є вивчення досвіду організації початкової військової підготовки молоді в країнах Балтії – Литві, Латвії, Естонії, що обумовлено кількома причинами: по-перше, це країни в яких добре пам'ятають радянську окупацію і усвідомлюють її наслідки для суспільства; по-друге, саме в цих країнах розуміють, що їхня безпека прямо пов'язана з міцністю України і здатністю вистояти проти російської навали; по-третє, саме ці країни мають понад 100 річний досвід військового вишколу молоді в національних традиціях; по-четверте – це країни НАТО, які одночасно здобули членство в Альянсі 29 березня 2004 року (Довідник НАТО, 2006), а крім того – ці три країни, підписавши протокол про співпрацю з Польщею і Великою Британією, вже спрямували зусилля на підготовку молоді.

Водночас, над важливо розуміти на яких принципах базується початкова військова підготовка молоді у світі. Станом на сьогодні ми можемо виокремити два основних принципи: перший – початкова, а далі базова військова підготовка молоді регулюється державою, програма вишколу також регламентується виключно державою (таким шляхом пішла Україна); другий принцип – військовою підготовкою молоді опікуються волонтерські, громадські, національно-патріотичні організації, представництва різних родів військ, на базі яких молодь проходить вишкіл. Таким шляхом понад 150 років крокує Велика Британія (Т. Шаравара, 2025), (Г. Фінін, 2012), (М. Гурій, 2008), (Т. Кравченко, О. Семида, 2019), а також, досліджувані нами країни Балтії.

Отже, досвід організації початкової військової підготовки молоді в країнах Балтії є пізнавальним, а окремі його елементи можуть бути використані в Україні.

Аналіз досліджень. В умовах російсько-української війни тема військової початкової підготовки молоді стала все більше актуальною і розкрита на основі найновіших джерел. Наявні публікації умовно можна розподілити на декілька груп: до першої віднесемо матеріали довідкового характеру, що міститься у довідковій літературі (Довідник НАТО, 2006), (Kolmas algus. Kaitseliit, 2010) та на офіційних вебсайтах військових закладів освіти (офіційний вебсайт Кадетського ліцею імені генерала Повіласа Плехавічуса), до дру-

гої – опубліковані інтерв'ю з очільниками міністерств і військовими Литви та статті науково-публіцистичного характеру (М. Грібелер, 2024), (О. Кудрін, 2022), (В. Венцунас, 2024), (В. Волошин, 2022), (Ю. Юзич, 2020), (Є. Янко, 2021), а третю групу джерел становлять сучасні дослідження науковців, які вивчали тему вишколу молоді у Великій Британії (Т. Шаравара, 2025), (Г. Фінін, 2012), (М. Гурій, 2008), (Т. Кравченко, О. Семида, 2019), що дало змогу поглибити розуміння реформ, адже саме з Великою Британією три Балтійські держави і уклали договір про співпрацю в цьому напрямі.

Метою дослідження є вивчення особливостей організації початкової військової підготовки та національно-патріотичного виховання молоді в країнах Балтії.

Виклад основного матеріалу. Після відновлення незалежності Литовської Республіки (11 березня 1990 року), Латвійської Республіки (4 травня 1990 року) та Естонської Республіки (20 серпня 1991 року) ці країни повернулися до історичних традицій формування військового вишколу молоді, які діяли у них ще на початку ХХ століття. Питанням як національно-патріотичного виховання, так і початкової військової підготовки було надано стратегічного значення. Литва відродила, засновану ще 1919 року Стрілецьку спілку Литви (лит. Lietuvos šaulių sąjunga, скорочено LŠS) – це парамілітарна організація, що виконує роль третьої ланки оборони в Литві після Литовської армії та добровільної Національної гвардії Литви (лит. Savanorių pajėgos).

Моніка Грібелер у публікації «Страх перед Росією» підкреслила, що до спілки (LŠS) увійшли представники бізнесу, юристи, лікарі, інженери і загалом представники з дорослого населення, яке готове свідомо захищати свою країну в разі російської агресії. Їх особисто підтримувала й президентка Даля Грибаускайте. Значною мірою консолідація литовського суспільства посилилася 2014 року, після російського вторгнення до Криму, на Донеччину та Луганщину. Важливого значення державні діячі країни надали саме освіті молоді, як інструменту протидії російській пропаганді. Як зазначив К. Візбарас «Справа не лише в тому, щоб бігати по країні зі зброєю. Йдеться також про освіту. Російська пропаганда поширюється так швидко, що людей потрібно захищати від промивання мізків. Ми також пояснюємо, чому важливо захищати західні цінності...» (М. Грібелер, 2024).

Усвідомлення реальної російської загрози для литовської державності та цивілізованої Європи загалом, обумовило уважний і безапеляційний

підхід литовської влади до організації вишколу молоді. Отже, «Стрілецька спілка» станом на сьогодні у своїй структурі має 11 тис. стрільців, які об'єднані в 10 полків, серед них багато відставних військових та учасників бойових дій. Значну частину – 50–70% – це підлітки 11–18 років у складі молодіжної структури «Молоді стрільці», які навчаються за чотирирівневою програмою. На всіх рівнях вивчають історію Литви, отримують лідерські навички та військову підготовку. Після завершення кожного рівня отримують сертифікат і відзнаку. Навчання відбувається у таборах для «Молодих стрільців» і найвідомішим є вишкільний табір «Жалгіріс», а в теплу пору року додатково працюють літні курси. Організація підпорядковується Міністерству оборони Литви, яке призначає голову Союзу (Є. Янко, 2021).

Для розуміння того, як змінився підхід до вишколу молоді у Литві після повномасштабного російського вторгнення в Україну 2022 року, важливим є інтерв'ю для «Укрінформ» журналіста Олега Кудріна із головою Спілки стрільців Литви полковником Альбертасом Дапкусом від 19 листопада 2022 року. О. Кудрін, провів паралелі між Литвою, Латвією й Естонією стосовно оборонної співпраці, згадавши діяльність добровольчих організацій, таких як Земессардзе («Варта Землі») – у Латвії та Кайтселіт («Спілка оборони») – в Естонії. Відповідь полковника А. Дапкуса журналісту вражає глибиною розуміння проблеми: «(литовська, уточ.авт.) Співпраця Спілки стрільців з ними на рівні дорослих – поки що лише у планах, розробляється... А ось у сфері виховання молоді – вона й зараз дуже активна. В нас усіх є кадети (11–18 років). Цей наш підрозділ називається Jaunieji šauliai («Молоді стрільці»). Ми регулярно розробляємо та затверджуємо плани співпраці на наступний рік. Саме кілька тижнів тому підписали такий протокол про співпрацю між Литвою, Латвією, Естонією, Польщею та Великою Британією. Британці мають дуже хороший історичний досвід. І ми послуговуємося їх напрацюваннями у розвитку руху кадетів. З британської сторони договір підписали Army Cadet Force (національна молодіжна організація, яка існує з 1859 року, – ред.). Загалом у нас у Литві є 50 таборів, у яких діти відпочивають, навчаються навичкам виживання, знайомляться з військовою справою. За літо через них проходять 5–6 тисяч хлопців та дівчат віком 11–18 років» (О. Кудрін, 2022).

Отже, як бачимо, країни Балтії рухаються шляхом посилення співпраці не лише між собою, а й з Великою Британією, чия система органі-

зації початкової та базової підготовки молоді за багатьма аспектами є зразковою і пройшла випробування часом. Події в Україні підштовхнули Литву до реорганізації Спілки стрільців і 8 листопада 2022 року Сейм Литви схвалив зміни, згідно з якими було поставлено за мету збільшити її чисельність із нинішніх 12–15 тисяч до 50 тисяч осіб (О. Кудрін, 2022).

Коментуючи цю подію полковник А. Дапкус зауважив: «Метою є зміцнення LŠS як сполучної ланки армії та цивільного опору агресії; як суб'єкта цивільного, патріотичного та національного виховання; як помічника державних установ у складних ситуаціях. Сподіваюся, ця нова редакція старого закону дозволить нам швидше розвиватися, прийняти більше нових членів організації, швидше їх навчати. Наголошу, що згідно з новою редакцією ми маємо боротися не лише з військовими викликами, вторгненням, а й з іншими кризами. Наприклад, у разі природних лих чи кризи з нелегальною міграцією, що відбувається на кордоні з білоруссю» (О. Кудрін, 2022).

Під час конференції з національної безпеки в Каунасі, організованої 2022 року під впливом подій в Україні, військові розробили концепцію «Тотальної оборони», згідно з якою, чинити опір агресору мають всі і на всіх рівнях, а вихованню та вишколу молоді приділено ключову увагу.

Всі погляди цивільного та військового керівництва країни на реформу початкової військової підготовки у Литві задокументував Вільмантас Венцунас і опублікував у «Литовських новинах» (В. Вецунас, 2024). Насамперед 2024 року висловився заступник міністра освіти, науки та спорту Литви пан Ігнас Гайжюнас. Його роз'яснення є досить чітким. Насамперед, на рівні загальноосвітніх шкіл, із 2025 року стартує навчання поводженню з дронами, а крім того заплановано розширити курс із громадянства і захисту для школярів. У листопаді 2024 року Міністерство національної оборони (КАМ), Міністерство освіти, науки та спорту (ŠMSM) і Литовська стрілецька спілка (LŠS) підписали угоду про співпрацю щодо розвитку громадянсько-патріотичного виховання молоді. Під час прес-конференції І. Гайжюнас підкреслив, що «Ініціатива, яку нам вдалося закріпити в держбюджеті на наступний рік, – управління безпілотниками. Ми розробляємо нову ініціативу під назвою «Артех» спільно з Міноборони, Стрілецька спілка також долучається до цієї ініціативи, коли будуть створені бази в регіонах для розвитку можливостей управління дронами і це буде орієнтовано на студентів, неформальні навчання, курси» (В. Вецунас, 2024). І. Гайжюнас зауважив,

що навички управління безпілотниками потрібні не лише для військової справи, а й для різних галузей національної економіки, зокрема для лісництва, сільського господарства, галузі енергетики та ін. Згідно планів міністерства гуртки для молоді із вивчення управління безпілотними системами будуть в кожному повіті країни і ця програма спочатку стартує у Вільнюсі та Каунасі. «До 2027–2028 років гуртки мають з'явитися в усіх країнах (Литві, Латвії, Естонії, які уклали спільний меморандум, уточн. авт.) і їх зможуть відвідувати всі діти шкільного віку. Це має бути доступно для дітей усієї області» (В. Вецунас, 2024). Він висловив сподівання, що меморандум допоможе ініціативі навчати молодь управлінню безпілотниками, яка почнеться в умовах неформальної освіти, знайде підтримку у Литві та продовжуватиме рухатися вперед.

Водночас Міністр національної оборони Лауринас Кашчунас ініціював збір коштів серед підприємців і цивільного населення до Фонду оборони, які спрямовують на центр підготовки безпілотників у Каунасі. За його словами: «Облаштування тренувального простору, інфраструктура поля коштує близько 50 тисяч. євро, нам знадобилася б така сума, щоб мати можливість дати це армії» (В. Вецунас, 2024).

Крім того віце-міністр освіти, науки та спорту виступає за розширення навчального курсу громадянства та навичок захисту. І вже 2024 року реформа стартувала для дев'ятикласників. Однак у планах міністерства запровадження такого курсу в три етапи, починаючи із 5-х класів, поглиблення програми в 7-х класах і досить ґрунтовне її вивчення в 9-х. Все розраховано з урахуванням вікових особливостей і можливостей учнів сприймати матеріал. Керівництво міністерства усвідомлює головну проблему – брак підготовлених інструкторів, адже вони повинні не лише добре знатися на тематиці курсу, а й уміти донести знання школярам. Робота ж із вивчення безпілотників також пов'язана з підготовкою кадрів. Станом на 2026–2027 роки програма має охопити всі дев'яті класи.

Підкреслимо, що до такого глибокого сутнісного розуміння процесу підготовки молоді освіти Литви прийшли за підтримки LŠS, адже з 2022 року триденний курс громадянства та навичок захисту почали реалізовувати стрільці спільно з Міноборони. Підполковник LŠS Лінас Ідзеліс, який брав участь у підписанні багатосторонньої угоди, включно з Польщею і Великою Британією, повідомив, що (станом на осінь 2024 р., уточн.авт.) обсяг курсу становить близько

32 тисяч дев'ятикласників, яких тренують близько сотні інструкторів. Курси проводять двічі на рік – восени та навесні. Молодь, яка пройшла триденні курси одержує пропозицію за бажанням доєднатися до «Молодих стрільців». Зараз у Литві діє близько 230 молодих стрілецьких груп, але Л. Ідзеліс хоче, щоб їх було значно більше і визнає, що певною перешкодою є брак інструкторів. Проте основна мета всіх вжитих заходів – це заохотити молодь до служби в армії, посилення діяльності литовських кадетських шкіл і виховання громадянської позиції молоді різних вікових категорій. «Ми входимо у світ молоді та школярів, де бачимо те, що показує і досвід України, що підготовку молоді потрібно розвивати якомога раніше в різних сферах», – сказав Л. Кашчюнас (В. Вецунас, 2024).

Отже, під впливом подій в Україні 2022 року LŠS вже взялася за підготовку молоді хоч і за скороченою програмою, але перші кроки були зроблені, а на 2024-й рік вже три країни об'єднали зусилля уклавши угоду і до цього фахово долучилися два міністерства. Нам є чому повчитися, зважаючи на те, що воєнні дії в Україні тривають четвертий рік поспіль, а на рівні МОН України ще точаться дискусії щодо матеріального забезпечення викладання «Захисту України» у загальноосвітніх школах та фінансування базової військової підготовки у вишах.

Що ж стосується подальшого розвитку початкової та базової військової підготовки, то спільна угода трьох країн передбачає про розширення мережі підготовки курсантів. У жовтні 2024 р. Міністерство освіти, науки та спорту одержало в підпорядкування Кадетський ліцей імені генерала Повіласа Плехавічуса в Каунасі, а раніше закладом опікувався муніципалітет та ŠMSM. За даними Міністерства закордонних справ, з 2012 року цей кадетський ліцей є єдиним навчальним закладом Литви, який базує свою діяльність на концепції сухопутної кадетської освіти, і «програма кадетської освіти, яку реалізує ліцей, особливо актуальна для національної оборони» (В. Вецунас, 2024). У відділенні неформальної освіти ліцею створюються умови для додаткового вивчення учнями 5–12 класів основ права та ведення війни, спорту та інших програм підготовки для учнів шкіл міста Каунаса та Каунаського повіту. Всі учні носять відповідну військову форму не залежно від віку. Видається атестат про повну середню освіту, що дає змогу здобути вищу освіту будь-де. Окремо випускники одержують сертифікат, що підтверджує завершення базового курсу права та війни; це важливо для тих, хто продовжує вдосконалювати свої здібності та навички в литовських

юридичних та військових університетах. Серед найвідоміших є Литовська військова академія імені генерала Йонаса Жемайтиса, Університет Миколаса Ромеріса, Школа прикордонної служби, Школа литовських збройних сил імені генерала Стасіса Раштікіса. Особлива увага приділяється позашкільній діяльності учнів: організовується самопідготовка – підготовка домашніх завдань після уроків, неформальна освітня діяльність – тактика, самооборона, баскетбол, бокс, альпінізм, спелеологія, веслування, вітрильний спорт тощо. Під час канікул у військах і частинах МВС, а також у навчальних закладах проводяться 3–4 денні стаціонарні національні та міжнародні табори. Також школярі беруть участь у різноманітних екскурсіях, які проводяться щодругої суботи на заняттях у приміських лісах, двічі влітку, а також взимку та навесні організовують стаціонарні табори під час канікул (Офіційний вебсайт Кадетського лицю імені генерала Повіласа Плехавічуса).

Л. Кашчунас озвучив ідею, згідно з якою, учні «після закінчення цього кадетського лицю «Плехавичюки» могли допомогти нам поповнити Військову академію, а якщо ні, то перейшли б на інші напрями – JKVM (Підготовка молодих офіцерів – BNS), Добровольчі сили Національної оборони. і в інших місцях» (В. Венцунас, 2024). ŠMSM спільно з Міністерством освіти влітку підготували програму навчання кадетів, щоб їх могли навчати всі гімназії, які хочуть і готові до цього. У кадетських гімназіях учні вивчатимуть усі обов'язкові предмети, як і у звичайних школах, але навчатимуть базових навичок захисту, протидії загрозам, лідерства та інших компетенцій. Вони цілеспрямовано зміцнять певні риси характеру: мужність, рішучість, відповідальність, витримку. У кадетській освіті загалом наголошуватиметься не лише на фізичній витривалості, а й на вихованні цінностей: повазі та вірності державі та нації, її історії та традиціям, демократичності, позитивному ставленні до змін у Литві, творчому реагуванні на виклики сучасного світу.

Якщо проаналізувати ситуацію в Латвії та Естонії, то ці країни також пішли шляхом відновлення діючих ще на початку XX століття організації. Зокрема, у Латвії було відновлено створену 1919 року організацію «Захисники землі». Сьогодні. Як вказує Є. Янко «Захисники землі» – це понад 10 тис. волонтерів, організованих у 18 добровольчих батальйонів у складі Збройних сил Латвії. Законом, крім того, визначена організація «Молоді захисники». Це найчисельніша організація молоді в країні, яка налічує близько восьми тисяч членів віком від 10 до 21 року. «Молоді

захисники» керуються й фінансуються Міністерством оборони через створений урядом Молодіжний оборонний центр. Міністерство освіти і науки Латвії почало вводити в освітню програму шкіл, за досвідом України, окремий предмет. Однак у країні спалахнув скандал, бо Міносвіти хоче посилювати свій підхід, пропонуючи позбавити «Молодих захисників» державного фінансування (Є. Янко, 2021).

Аналізуючи ситуацію в комплексі бачимо, що фактично «Молоді захисники» чітко вписані в загальну реформу територіальної оборони в Латвії, присвячену структуруванню й оснащенню «Земессардзе» (Національної гвардії) (Latvijas Republikas Zemessardze, ZS – дослівно «Вартові землі»), а «Земессардзе» є частиною Національних збройних сил Латвійської Республіки (В. Волошин, 2022). Усі реформи військовиків зумовлені наявністю спільного латвійсько-білоруського кордону завдовжки 173 км, «мігрантської кризи», пов'язаної зі згуртуванням на кордоні біженців із Білорусі та викликами гібридної війни яку веде РФ.

Естонія відновила не лише «Союз оборони» Кайтселіт та «Жіночий захист дому», а й закон про оборону від 1930 року, яким створювалися організації «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини». Кайтселіт вбирає в себе добровольчі воєнізовані формування і разом зі Збройними силами Естонії входить до Сил оборони країни.

Історично так склалося, що саме жіночі загони «Кайтселіт» організовували культурно-просвітницькі заходи. Загальна чисельність членів «Кайтселіт», до кінця 1930-х років разом з жіночими та дитячими загонами і підрозділами становила майже 100 000 осіб, з них понад 42 000 навчених і підготовлених для військових дій бійців. «Сьогодні відділення «Кайтселіт» діють у всіх 15 повітах Естонії. Загальна його чисельність разом з жіночими та дитячими організаціями досягла майже 20 000 осіб, які перебували в 17 дружинах. Кайтселіт регулярно бере участь у загальновійськових та міжнародних навчаннях, проводить власні навчання і спецпідготовку кадрів в самих різних напрямках. Членами організації можуть бути як громадяни, так і негромадяни Естонії. Члени поділяються на кілька груп: діючі, помічники, ветерани» (Kolmas algus. Kaitseleit, 2010).

Естонія підтримує і тісні стосунки з Україною в частині опанування українського досвіду застосування дронів. Очевидно, що «дронові війни», які за останні два роки показали свою ефективність, змушують керівництво багатьох країн усвідомити необхідність підготовки відповідних кадрів ще з

молодих років (Добровольці в армії Естонії вивчають досвід України, 2023).

«Молоді орли» та «Дочки Батьківщини» діють на скаутських засадах. Організації охоплюють своєю діяльністю всі повіти Естонії й налічують близько п'яти тисяч членів віком від 7 до 18 років. Осередки працюють на базі шкіл під керівництвом вихователів, які укладають зі школами спеціальні договори. Вишкільну роботу веде «Школа Ліги оборони» (Є. Янко, 2021). Зауважимо, що «Школа Ліги оборони» – це не заклад, а ціла система підготовки кадрів для Сил Оборони Естонії.

З огляду на вищевикладене є потреба звернутися до публікації Юрія Юзича, присвяченої військово-вихованню юнацтва в країнах НАТО. Дослідник провів паралелі між балтійськими парамілітарними молодіжними організаціями й українськими на кшталт «Джури» та скаутами «Пластунами». Зважаючи на те, що європейські країни вкупі з Великою Британією рухаються шляхом активної підтримки таких молодіжних утворень, а також співпраці з громадськими і волонтерськими організаціями, Україні варто було б робити те ж саме. Адже, «зусиллями активістів із 2009 року в Україні розвинулася військово-патріотична гра «Джура». Гра, а фактично – державна програма, щорічно охоплює понад 70 тис. учнів. Якщо нею займатимуться спеціалісти ВПВ, «Джура» може стати аналогом балтійських парамілітарних молодіжок і канадсько-британських організацій кадетів. Нове Положення про гру, затверджене урядом, акцентує на роботі осередків (куренів) гри в школах, як самоврядних структурах молоді на засадах пластового методу та з елементами пластової освітньої програми. У Російській Федерації, до речі, таку державну організацію вже давно вибудували, називається – вона «Юнармія». Міноборони України мало би серйозніше зайнятися «Джурою». Зокрема інвестувати ресурси, щонайменше, в зовнішній вигляд (однострій) учасників гри, у програмний компонент, а також у систему підготовки вихователів: ними мають бути передусім учасники та ветерани російсько-української війни. Слід пам'ятати і про Пласт – український скаутинг, який десятки років розвивався під впливом спершу польських харцерів, а після Другої світової війни – у безпосередньому контакті з бойскаутами США. Вихователями Пласту в міжвоєнний період були переважно ветерани визвольної боротьби, – шість із дев'яти генералів УПА виховані Пластом. А сучасна пластова програма плекає традиції Армії УНР і УПА, які безперервно передавалися від покоління до покоління. Пласт визнаний законом, але об'єднує наразі лише близько

10 тис. молоді. Нині вся система ВПВ, поза уроками «Захист України», тримається на, щонайбільше, двох тисячах небайдужих волонтерів із військово-патріотичних організацій. Фактично, є ініціативою і фінансується значною мірою – особливо інституційна складова – громадянським суспільством. Підготовлена волонтерами та Міністерством оборони сучасна Концепція ВПВ, яка охоплює вище зазначені пропозиції, вже пройшла громадське обговорення. Зволікання з її підписанням та імплементацією становить реальну загрозу національній безпеці. На жаль, відсутність сучасної Концепції ВПВ – тобто державного підходу – тепер може стати також загрозою і для волонтерів» (Ю. Юзич, 2020).

Висновки. Керівництво країн Балтії цілком усвідомлює реальні загрози, які об'єктивно існують з боку Російської Федерації та підсилені її вторгненням в Україну. За останні роки три держави об'єднали зусилля для протидії загрозам, уклавши спільний договір з Польщею та Великою Британією з метою вивчення їхнього досвіду та реалізації напрацьованої програми початкової військової підготовки молоді й посилення національно-патріотичного виховання. Держави рухаються шляхом: активної підтримки волонтерських і добровільних громадських організацій, які опікуються молоддю; розвитку мережі відроджених молодіжних парамілітарних організацій, які діяли в цих країнах ще на початку ХХ століття, а сьогодні міцно вбудованих в загальну систему оборони країн; шляхом розширення мережі закладів освіти кадетського типу на зразок Великої Британії і таборів для проведення військового вишколу молоді на зразок табору «Жалгіріс» та створення майданчиків для навчання поводженню з дронами. Ключовою платформою для об'єднання зусиль і укладання спільної програми дій стала конференція з національної безпеки в Каунасі 2022 року. За її результатами було ухвалено концепцію «Тотальної оборони» та акцентовано увагу на поглибленні підготовки молоді й цивільного населення. На підсумковій прес-конференції в Каунасі, представники й очільники різних міністерств трьох країн висловили спільне бачення щодо боротьби з елементами «гібридної війни», яку веде РФ.

Слід зауважити, що вітчизняні молодіжні рухи, такі як пластуни та учасники гри «Джура», для України можуть також становити суттєву молодіжну підтримку в боротьбі з агресором. Оскільки МОН України висловлює ініціативи створити шефство військових частин над університетами, відкрити полігон для тренування студентів університетів, слід звернути увагу саме на підхід країн Балтії в цьому питанні, адже вони розпо-

чали з поглиблення програми національно-патріотичного (громадянського) виховання та вишколу учнів шкіл на рівні 5-х, 7-х і 9-х класів, створення майданчиків для вивчення дронів в різних населених пунктах і пошуком та підготовкою відповідних фахових інструкторів. Брак інструкторських кадрів в цьому питанні відчувають усі країни, які працюють над розв'язанням цих питань. Однак

той факт, що початкову військову підготовку і національно-патріотичне виховання молоді слід поглиблювати саме з юного шкільного віку – є вкрай важливим для розуміння, адже вмотивована молодь формується в загальноосвітніх закладах, а до вищої школи потрапляє значно пізніше. Цей час у боротьбі з агресором можна втратити, зважаючи на різноманітність методів «гібридної війни».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nato Handbook. Brussels, Belgium: NATO Public Diplomacy Division, 2006. 386 p. ISBN 92-845-0184-9. URL: <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf> (дата звернення 07.07.2025).
2. Шарава Т. Особливості патріотичного і громадянського виховання молоді, початкової і базової військової підготовки у Великій Британії та Україні: порівняльний аспект. *Axis Europae*. 2025, №7. С. 244–256.
3. Фінін Г. Громадянське та воєнно-патріотичне виховання в системі освіти Великої Британії у контексті глобалізації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2012. №1. С. 64–71.
4. Гурій М. Громадянське виховання старшокласників у Великій Британії. автореферат дис. ... канд. пед. наук. Дрогобич, 2008. 19 с.
5. Кравченко Т., Семида О. Особливості виховання патріотизму в сучасній системі освіти Великої Британії. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2019. № 4 (88). С. 164–176.
6. Griebeler M. Die Furcht vor Russland. *Im focus*. 2024. URL: <https://www.dw.com/de/die-litauische-furcht-vor-russland/a-17656222> (дата звернення 08.07.2025).
7. Кудрін О. За агресії оборонятися повинні всі, а не тільки Збройні Сили. Інтерв'ю з полковником Дапкусом від 19.11.2022 р. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3617697-albertas-dapkus-golova-spilki-strilciv-litvi.html> (дата звернення 08.07.2025).
8. Венцунас В. Наступного року стартує ініціатива [вивчення] дронів для школярів, розглядається курс на громадянство. *Made in Vilnius*. 2024. URL: <https://surl.li/wzjcfm> (дата звернення 08.07.2025).
9. Generolo Povilo Plechavičiaus kadetų licėjus. URL: https://plechavicius.kaunas.lm.lt/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=1&lang=lt (дата звернення 11.07.2025).
10. Янко Є. Військово-патріотичне виховання: завдання громадськості чи держави? Інтернет-видання Полтавщина від 16 грудня 2021 р. URL: <https://blog.poltava.to/yanko/13410/> (дата звернення 11.07.2025).
11. Волошин В. «Вартові землі» на захисті Латвії. АрміяINFORM від 11 січня 2022 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/11/vartovi-zemli-na-zahysti-latviyi/> (дата звернення 11.07.2025).
12. Kolmas algus. Kaitseliit 1990-1993. Tallinn: Kaitseliit, 2010. 104 с. ISBN 978-9949-18-974-8.
13. Добровольці в армії Естонії вивчатимуть досвід України в застосуванні дронів. Європейська правда від 16 грудня 2023 року. – URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/12/16/7175716/> (дата звернення 11.07.2025).
14. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? (22.06.2020) Реанімаційний пакет реформ. – URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/> (дата звернення 07.07.2025).

REFERENCES

1. NATO Handbook. (2006). Brussels, Belgium: NATO Public Diplomacy Division, 386 p. ISBN 92-845-0184-9. URL: <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf> (accessed on 07.07.2025).
2. Sharavara T. (2025). Osoblyvosti patriotichnoho i hromadianskoho vykhovannia molodi, pochatkovoї i bazovoї viiskovoї pidhotovky u Velykii Brytanii ta Ukraini: porivnialnyi aspekt [Peculiarities of patriotic and civic education of youth, initial and basic military training in Great Britain and Ukraine: a comparative aspect]. *Axis Europae*, 7, 244–256. [in Ukrainian].
3. Finin H. (2012). Hromadianske ta voienno-patriotychne vykhovannia v systemi osvity Velykoi Brytanii u konteksti hlobalizatsii [Civic and military-patriotic education in the education system of Great Britain in the context of globalization]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia, 1, 64–71. [in Ukrainian].
4. Hurii M. (2008). Hromadianske vykhovannia starshoklasnykiv u Velykii Brytanii [Civic education for high school students in the UK]. Avtoreferat dys. ... kand. ped. nauk. Drohobych, 19 p [in Ukrainian].
5. Kravchenko T., Semyda O. (2019). Osoblyvosti vykhovannia patriotyzmu v suchasni systemi osvity Velykoi Brytanii [Peculiarities of educating patriotism in the modern education system of Great Britain]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, 4 (88), 164–176. [in Ukrainian].
6. Griebeler M. (2024). Die Furcht vor Russland [Fear of Russia] *Im focus*. URL: <https://www.dw.com/de/die-litauische-furcht-vor-russland/a-17656222> (accessed on 08.07.2025) [in German].
7. Kudrin O. (2022). Za ahresii oboroniatsia povynni vsi, a ne tilky Zbroini Syly. Interviu z polkovnykom Dapkusom vid 19.11.2022. [In case of aggression, everyone must defend themselves, not just the Armed Forces. Interview with Colonel Dapkus from 11.19.2022]. *UKRINFORM*, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3617697-albertas-dapkus-golova-spilki-strilciv-litvi.html> (accessed on 08.07.2025). [in Ukrainian].

8. Ventsunas V. (2024). Nastupnogo roku startuie initsiatyva [vyvchennia] droniv dlia shkoliariv, rozghliadaietsia kurs na hromadianstvo [Next year, an initiative will be launched to teach drones to schoolchildren, and a course on citizenship is being considered]. *Made in Vilnius*. URL: <https://surl.li/wzjcfm> (accessed on 08.07.2025). [in Ukrainian].
9. Generolo Povilo Plechavičiaus kadetų licėjus [General Povilas Plechavičius Cadet Lyceum]. URL: https://plechavicius.kaunas.lm.lt/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=1&lang=lt (accessed on 11.07.2025). [in Lithuanian].
10. Ianko Ye. Viiskovo-patriotychne vykhovannia: zavdannia hromadskosti chy derzhavy? [Military-patriotic education: a task of the public or the state?]. *Internet-vydannia Poltavshchyna vid 16 hrudnia 2021*. URL: <https://blog.poltava.to/yanko/13410/> (accessed on 11.07.2025). [in Ukrainian].
11. Voloshyn V. (2022). «Vartovi zemli» na zakhysti Latvii ["Guardian Lands" in defense of Latvia]. *ArmiiaINFORM vid 11 sichnia 2022*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/11/vartovi-zemli-na-zahysti-latviyi/> (accessed on 11.07.2025). [in Ukrainian].
12. Kolmas algus (2010). Kaitseliit 1990-1993 [Defence League 1990-1993]. Tallinn: Kaitseliit, 104 p. ISBN 978-9949-18-974-8. [in Estonian].
13. Dobrovoltsi v armii Estonii vyvchatymut dosvid Ukrainy v zastosuvanni droniv [Volunteers in the Estonian army will study Ukraine's experience in using drones]. *Yevropeiska pravda vid 16 hrudnia 2023*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/12/16/7175716/> (accessed on 11.07.2025). [in Ukrainian].
14. Yuzych Yu. (2020). Viiskove vykhovannia yunatstva u krainakh NATO. A shcho v Ukraini? [Military education of youth in NATO countries. What about in Ukraine?]. *Reanimatsiinyi paket reform*. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/> (accessed on 07.07.2025). [in Ukrainian].